

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОМИЛОК У ВИКОРИСТАННІ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ

У роботі здійснено аналіз зародження та розвитку наукових уявлень про різновиди помилок у використанні законодавчої техніки. Автором з'ясовано стан доктринальної розробки питань критеріїв класифікації помилок у використанні законодавчої техніки, проведено його узагальнення. Визначено переваги та недоліки наявних в юридичній науці підходів до характеристики різновидів помилок у використанні законодавчої техніки та критеріїв їх класифікації. Встановлено особливості помилок у використанні законодавчої техніки, що визначають їх пізнавальний потенціал як об'єкта класифікації.

Ключові слова: юридична техніка, законодавча техніка, законодавча діяльність, законодавчий акт, помилки у використанні законодавчої техніки.

В работе проведён анализ зарождения и развития научных представлений о разновидностях ошибок в использовании законодательной техники. Автором раскрыто состояние доктринальной разработки вопросов критериев классификации ошибок в использовании законодательной техники, проведено его обобщение. Определены преимущества и недостатки существующих в юридической науке подходов к характеристике разновидностей ошибок в использовании законодательной техники и критериев их классификации. Установлены особенности ошибок в использовании законодательной техники, определяющие их познавательный потенциал как объекта классификации.

Ключевые слова: юридическая техника, законодательная техника, законодательная деятельность, законодательный акт, ошибки в использовании законодательной техники.

The paper analyzes the origin and development of scientific ideas about the types of errors in the use of legislative technique. The author analyzes the state of doctrinal development of issues of criteria for classification of mistakes in the use of legislative technique, conducted its generalization. The advantages and disadvantages of existing legal science approaches to characterizing varieties of errors in the use of legislative technique and criteria for their classification are determined. The peculiarities of errors in the use of legislative technique, which determine their cognitive potential as an object of classification, are established.

Key words: legal technique, legislative technique, legislative activity, legislative act, mistakes in the use of legislative technique.

Вступ. Помилки у використанні законодавчої техніки мають складний та багатоаспектний характер, що знаходить свій прояв як у формі законодавчих актів, так і у їх змісті. Допущення помилок у використанні законодавчої техніки значно підвищує ризик неефективності дії законодавчого акта, що, своєю чергою, ставить під загрозу досягнення відповідного правового ефекту, ідея щодо якого була закладена в основу у разі ініціативи його розробки, подання на розгляд, прийняття та введення в дію. Як доводить практика законодавчої діяльності в Україні, помилки у використанні законодавчої техніки мають досить поширений характер та є багатопроявними, переважно стосуються форми законодавчого акта, його структурної будови, формалізації правових норм, мови та стилістики викладення законодавчих положень тощо. Все це свідчить про те,

що помилки у використанні засобів законодавчої техніки за своєю сутністю є багатопроявними, відповідно поділяються на різновиди, що потенційно доводить можливість та доцільність проведення їх наукової класифікації. В цьому плані І. Янишина переконує, що диференціація помилок на різновиди зумовлена їх природою та має бути здійснена для більш глибокого аналізу їх джерела походження, сутності та прояву [1, с. 37]. Слушною є також думка і В. Риндюк, яка безпосередньо вказує на актуальність наукового дослідження питань різновидів та критеріїв класифікації правотворчих помилок, різновидом яких, на думку вченої, є і помилки юридико-технічного оформлення актів правотворчості. Зважаючи на те, що поняття «помилка у використанні законодавчої техніки» та «правотворча помилка» є відмінними, водночас взаємопов'язаними між собою, оскільки стосуються в цілому недоліків законодавства, варто погодитись з висновками вченої в частині наукової і практичної доцільності дослідження критеріїв класифікації та різновидів правотворчих помилок. Аргументами на користь такого висновку є те, що:

- по-перше, якість сучасного законодавства України є предметом постійної критики науковців, практичних працівників, громадян, засобів масової інформації тощо. Неналежна якість законодавства, як правило, пов'язується з помилками, допущеними у процесі правотворчої діяльності, які мають як об'єктивний характер, що зумовлений динамізмом та багатоманітністю суспільних відносин, складністю власне правотворчої діяльності тощо, так і суб'єктивний характер, змістом якого є недотримання правил правотворчої техніки під час прийняття нормативно-правових актів, недосконалість системи інвентаризації нормативно-правових актів, нечіткість розмежування нормотворчої компетенції, поспішність у розгляді та прийнятті нормативно-правових актів і недотримання встановлених процедур їх прийняття, відсутність чіткого нормативного закріплення вимог правотворчої техніки, недостатній рівень правової культури і правосвідомості суспільства загалом та правотворця зокрема тощо;

- по-друге, фундаментальних цілісних досліджень питання правотворчих помилок практично не проводилося. До недавнього часу це правове явище вивчалось переважно російськими вченими (Т. Кашаніною, О. Лашковим, О. Лисюткіним, А. Лукашовою, Р. Надєєвим, С. Полєніною, В. Сирих, Б. Чігідінім та ін.). Останнім часом на це питання звернули увагу і вітчизняні науковці. Зокрема, правотворчі помилки в своїх працях досліджують Ж. Дзейко, В. Косович, Б. Малишев, І. Янишина [2, с. 21]. Однак, на нашу думку, цього не досить для того, щоб сформулювати сучасне концептуальне бачення на питання помилок у використанні законодавчої техніки та шляхів їх недопущення та усунення.

Постановка завдання. Враховуючи вищезазначене, відзначаючи значний наукознавчий потенціал теоретико-правових аспектів помилок у використанні законодавчої техніки загалом та їх різновидів зокрема, вважаємо за доцільне виокремити мету цієї наукової праці: по-перше, здійснити аналіз стану доктринальної розробки питань критеріїв класифікації та різновидів помилок у використанні законодавчої техніки, провести її узагальнення; по-друге, визначити переваги та недоліки наявних в юридичній науці підходів до характеристики різновидів помилок у використанні законодавчої техніки та критеріїв їх класифікації; по-третє, встановити особливості помилок у використанні законодавчої техніки, що визначають їх пізнавальний потенціал як об'єкта класифікації.

Результати дослідження. З огляду на вищезазначене, відзначаючи, що питання класифікації помилок у використанні законодавчої техніки є епізодично розробленим в юридичній науці, вважаємо за доцільне відповідно до виокремлених нами завдань насамперед здійснити аналіз доктринальної розробки питань критеріїв класифікації та різновидів помилок у використанні законодавчої техніки та провести її узагальнення. Питання помилок у використанні законодавчої техніки досліджувалось переважно епізодично крізь призму інших питань законодавчої техніки, якості законодавчих актів, їх юридико-технічного удосконалення та забезпечення системності. Більшість учених розглядає питання різновидів помилок у використанні законодавчої техніки як окремий аспект юридико-технічної будови законодавчих актів, роблячи спробу виокремити та охарактеризувати окремі різновиди помилок. Так, на переконання В. Сирих, помилки у використанні законодавчої техніки являють собою офіційно реалізовану, сумлінну оману, що виявляється у неправильних діях суб'єкта законодавчої діяльності, змістом чого є порушення загальних принципів та норм правотворення. Надалі вчений зазначає про можливість видового розмежування помилок у використанні законодавчої техніки на три різновиди:

- юридичні помилки, які виникають унаслідок недотримання вимог законодавчої техніки, що може відбуватись на будь-якій стадії процесу законотворчості та стосується найбільш важливих аспектів змісту та форми створюваного законодавчого акта. Як приклад з практики вче-

ний наводить помилки у проектуванні механізму правового регулювання, прогалини, надмірну нормативність законодавчого акта, стилістичні недоліки, колізії між окремими нормативно-правовими актами, фактографічні помилки, неточності у реквізитах законодавчого акта, недоліки у використанні посилань на закони, які вже втратили чинність тощо;

- логічні помилки, що являють собою результат недотримання принципів та законів формальної логіки під час підготовки та прийняття законодавчого акта;
- граматичні помилки, тобто порушення (недотримання) простих правил синтаксису, орфографії та пунктуації [3, с. 50–51].

Незважаючи на певну тавтологічність та неточність у характеристиці тих або інших різновидів помилок у використанні законодавчої техніки, невизначеність критерію їх класифікації, слід підтримати думку вченого в тому, що помилки у використанні законодавчої техніки слід розглядати, в тому числі і крізь призму їх категоріального виміру та різновидів, що свідчить про їх багатоаспектність та багатопроявність, практичний вираз, наявність причин та факторів, що їх зумовлюють.

На думку А. Лашкова, помилки у правотворчій діяльності всі за своєю сутністю стосуються недоліків юридико-технічної будови законодавчих актів. Тому, характеризуючи помилки правотворчості, вчений фактично розкриває особливості помилок у використанні законодавчої техніки. Окремою особливістю є саме їх багатопроявність і видове розмежування. До таких різновидів помилок учений відносить: 1) порушення правил законотворення, які призводять до відставання чи випередження досягнутого рівня зрілості регульованих відносин економічним, політичним, психологічним, організаційним цілям, логіко-гносеологічним закономірностям правотворення; 2) порушення правил офіційного оприлюднення юридичної норми, інституту права, що викликає чи здатний викликати негативні соціальні та юридичні наслідки та виступає основою для вимоги від зобов'язаної сторони усунути допущену помилку, відшкодувати спричинену шкоду [4, с. 12–13]. Фактично в основу виокремлення різновидів помилок у використанні законодавчої техніки вченим закладено критерій розмежування причин та наслідків допущення помилок, змістом яких є порушення правил законотворення.

Варто відзначити, що в юридичній літературі є поодинокі спроби вчених провести повноцінну класифікацію помилок у використанні законодавчої техніки та надати характеристику виокремленим різновидам. Так, помилки у використанні законодавчої техніки вченими поділяються на:

- спеціально технічні, що пов'язані із порушенням засобів та способів законодавчої техніки;
- концептуальні, що стосуються порушення правил і прийомів законодавчої техніки, тим самим призводять до недоліків всього законодавчого акта, а не окремих його положень;
- гносеологічні помилки, які фактично стосуються питань логіки розробки і прийняття законодавчого акта, його концепції та націленості на досягнення конкретних правових результатів.

Одночасно вчена робить застереження про те, що спеціально технічні помилки стосуються недоліків формалізації окремих положень законодавчого акта, наслідком чого є порушення засобів і способів їх юридико-технічного формулювання, що не завжди призводить до юридико-технічної недосконалості всього законодавчого акта, та може бути усунено шляхом внесення змін і доповнень до відповідного положення законодавчого акта [5]. На питання концептуальних помилок у використанні законодавчої техніки звертають увагу й інші вчені, наголошуючи на тому, що це особливо небезпечний за наслідками різновид помилок у використанні законодавчої техніки, що виявляється у невідповідності формалізації положень законодавчих актів положенням його концепції, що фактично нівелює концепцію законодавчого акта та ставить під загрозу досягнення цілей, що покладались на законодавчий акт [6, с. 161].

Слід вказати також і на те, що О. Скаун вживає близькі за значенням до поняття «помилки у використанні законодавчої техніки» поняття 1) «недоліки використання законодавчої техніки» та 2) «невідповідність положень нормативно-правового акта правилам законодавчої техніки», вкладаючи в основу їх визначення положення, що стосуються їх видового прояву. Вчена звертає увагу на те, що недоліки використання законодавчої техніки виявляються у вигляді результату неправильної оцінки об'єктивних умов життєдіяльності суспільства та у вигляді хибної (недостовірної) фіксації законодавчої волі у положеннях законодавчих актів [7, с. 433]. Окрім того, наголошує на тому, що невідповідність положень нормативно-правового акта правилам законодавчої техніки полягає:

- по-перше, у порушенні процесу пізнання й усвідомлення об'єктивної необхідності зміни правового регулювання суспільних відносин, результатом чого є хибність моделі таких змін;

– по-друге, у формально-змістовних помилках, що є результатом неправильної оцінки об'єктивних соціальних закономірностей під час підготовки проекту нормативно-правового акта [7, с. 456].

В. Косович, провівши ґрунтовний аналіз недоліків вітчизняного законодавства України на предмет наявності юридико-технічних помилок, доходить висновку, що всі виявлені помилки доцільно розмежувати між собою, «вклавши в основу такого розмежування такі критерії: 1) їх зміст (сутність, вихідні засади, що лежать в їх основі); 2) форми їх зовнішнього прояву (закріплення, фіксації, оформлення)» [8, с. 14–15]. Відповідно, вчений до змістовних (сутнісних) помилок відносить: економічні, політичні, ґносеологічні, аксіологічні, психологічні, а до формальних – логічні помилки і помилки правотворчої техніки [8, с. 15–16].

Висновки. На нашу думку, класифікація помилок у використанні законодавчої техніки є важливим методологічним прийомом дослідження, що насамперед має враховувати особливості самого явища «помилки у використанні законодавчої техніки». Воно має багатоаспектний, а від того і багатопроявний характер. Вважаємо, що пізнавальний потенціал помилок у використанні законодавчої техніки як об'єкта класифікації визначається особливостями. Спробуємо виокремити ці особливості помилок у використанні законодавчої техніки та надати їх характеристику, що в майбутньому сприятиме удосконаленню критеріїв класифікації та характеристики їх різновидів.

1. Насамперед слід звернути увагу на особливості феномена помилок. По-перше, помилки виявляються в різноманітних формах та можуть становити неправильні, хибні діяння, думки, висловлювання або припущення. Тобто помилки виявляються у формі діянь та/або думок, та/або висловлювань, та/або припущень, які у будь-якому разі мають бути неправильними, хибними. По-друге, засобом виявлення помилок завжди є порівняння конкретного факту дійсності з певним еталоном (правильним і не хибним), наприклад, граматичним правилом, правильною відповіддю на завдання тощо. Відповідно, помилка – це завжди результат такого порівняння, що дає змогу встановити факт, відповідно до якого об'єкт порівняння або відповідає еталону, таким чином факт помилки відсутній, або не відповідає, відповідно становить помилку. З огляду на це помилка – це багатопроявне явище, що виявляється у результатах порівняння та визнання факту невідповідності певному еталону. По-третє, помилки трапляються виключно в межах людської діяльності і їх виникнення не обмежене сферами такої діяльності. Таким чином, багатоманітність сфер людської діяльності визначає багатопроявність помилок, можливість їх класифікації і виокремлення різновидів.

2. Пізнавальний потенціал помилок у використанні законодавчої техніки як об'єкта класифікації визначається також особливостями законодавчої техніки. Особливості законодавчої техніки крізь призму помилок у її використанні виявляються в такому. По-перше, законодавча техніка являє собою складне багатоаспектне та багатопроявне явище, що складається з системи правил, прийомів, способів та засобів формалізації законодавчих актів та стосується форми його закріплення, його змісту та структурної будови, реквізитів, мови та стилю викладу тощо. Самі ці складові частини законодавчої техніки визначають багатоаспектність та багатопроявність помилок у її використанні, відповідно, зумовлюють наукознавчий потенціал для їх класифікації та характеристики різновидів. По-друге, законодавча техніка за своєю сутністю є системним явищем, що визначає системний характер виміру помилок у її використанні, тобто з наукознавчої точки зору визначає можливість класифікації помилок та характеристики їх різновидів, що становитиме результат їх системного аналізу. По-четверте, оскільки законодавча техніка за своєю сутністю являє собою комплекс вимог формалізації законодавчих актів, відповідно, виконує критеріальну роль щодо оцінки законодавчого акта на предмет його відповідності або невідповідності зазначеним вимогам, слід звернути увагу на те, що помилки у використанні законодавчої техніки потребують своєї класифікації, які в майбутньому дадуть можливість забезпечити вимір законодавчих актів та законодавчої діяльності на предмет їх відповідності вимогам законодавчої техніки та допущення помилок у її використанні.

3. Законодавчу діяльність так само слід розглядати як особливість, що визначає пізнавальний потенціал помилок у використанні законодавчої техніки як об'єкта класифікації. По-перше, законодавча діяльність являє собою різновид активної інтелектуальної людської діяльності, що за своєю сутністю може мати як помилковий характер, що порушує або не відповідає будь-яким вимогам, в тому числі і вимогам законодавчої техніки, так і безпомилковий характер, що здійснюється у відповідності до наявних вимог, які висуваються до такого роду людської діяльності. Окрім того, законодавча діяльність, що має помилковий характер, може мати різноманітні форми прояву та наслідки, а це визначає потенційну можливість їх класифікації. По-друге, законодавча діяльність має змінюваний характер, що викликано різноманітними факторами суспільно-

го розвитку (економічними, соціальними, політичними, релігійними тощо), що призводить і до відповідних змін у здійсненні законодавчої діяльності. Це значно підвищує ризик виникнення різноманітних помилок у використанні законодавчої техніки, відповідно, визначає можливість їх класифікації, в тому числі крізь призму змінюваності та удосконалення правил, прийомів, способів та засобів законодавчої техніки.

Список використаних джерел:

1. Янишина І. Правотворчі помилки: загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 58. С. 34–40.
2. Риндюк В.І. Правотворчі помилки: поняття, види, способи їх попередження, виявлення та виправлення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 21–27.
3. Сырых В. М. Теория государства и права. Москва : Былина, 1998. 512 с.
4. Лашков А.С. Правотворческие ошибки. Проблемы теории и практики : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 1999. 19 с.
5. Лукашева А.В. Законотворческие ошибки. *Гражданин и право*. 2000. № 3. URL: <http://elibrary.org.ua> (дата звернення: 18.10.2018).
6. Кашанина Т.В. Юридическая техника : учебник. 2-е изд., пересмотр. Москва : Норма : ИНФРА-М, 2011. 496 с.
7. Скакун О.Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
8. Косович В. Правотворчі помилки як наслідок помилок у правотворчій техніці. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : мат. XV регіональної науково-практ. конф. (м. Львів, 4–5 лютого 2009 р.). Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. С. 14–17.

УДК 340.132

ПОЧЕПЦОВ Ю.В.

**ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ
ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВА**

У роботі здійснено аналіз зародження та розвитку наукових уявлень про феномен «ефективності права». Автором запропоновано періодизацію становлення й розвитку наукових розробок проблем ефективності права. Визначено зародження наукових досліджень ефективності права. Виділено основні історичні періоди формування наукової думки про ефективність права та визначено їх основні ознаки. Сформульовано можливі шляхи подальших наукових розробок питань ефективності права.

Ключові слова: ефективність права, періодизація, історичні періоди, наукове дослідження ефективності права, наукові праці.

В работе проведён анализ зарождения и развития научных представлений о феномене «эффективности права». Автором предложена периодизация становления и развития научных разработок проблем эффективности права. Определены особенности зарождения научных исследований эффективности права. Выделены основные исторические периоды формирования научной мысли об эффективности права и обозначены их основные признаки. Сформулированы возможные пути дальнейших научных разработок эффективности права.

Ключевые слова: эффективность права, периодизация, исторические периоды, научное исследование эффективности права, научные труды.